

ZARALI DESTANCI ŞAİRLER

Epic Singers from Zara of Sivas

Les poètes épiques de Zara

Yard. Doç. Dr. Doğan KAYA*

ÖZET

Zara, Sivas'ın 17 ilçesinden birisidir ve pek çok yöresinde başta türküleri, halk oyunları kıyafetleri, yemekleri ve âşıkları olmak üzere kültürel zenginliğini muhafaza etmektedir. Bu zenginliklerden birisi de âşıkları ve destan düzen sanatçılarıdır. Ne var ki pek çok destan kaydedilmediği için kaybolup gitmiştir. Destanlar muhtevası itibarıyla bir bakıma tarihe de ışık tutmaktadırlar. Tanıtmaya çalıştığımız *Paşa Ömer*, *Molla Mehmet*, *Bekir Akkuş*, *Kara Çavuş* ve *Kara İsmail* de nice destan söyleyen simalardan bazılarıdır.

Anahtar Kelimeler

Zara, halk sanatçıları, destan.

RÉSUMÉ

Zara est l'une de 17 sous-préfectures de Sivas (une Préfecture à l'est d'Ankara). Zara conserve ses richesses culturelles et folkloriques. L'une de ces richesses est les poètes populaires et leurs destan-s poèmes épiques. Malheureusement, ces poèmes ont été perdus dans la tradition orale. On va chercher à parler des poèmes de Ömer, Molla Mehmet, Bekir Akkuş, Kara Çavuş et Kara İsmail dans cet article.

Mots-clés

Zara, les poètes populaires, les poèmes épiques.

Zara, Sivas'ın on altı ilçesinden biridir. Kültürel bakımdan oldukça zengin olup pek çok yöresinde otantik özellikleri hâlâ muhafaza edilmektedir. Divriği, Kangal ve Şarkışla kadar olmasa da bağrıdan pek çok âşık yetiştirmiştir. Gerek âşıklar gerekse folkloru hakkında üzerinde hacimli çalışmalar yapıldığından (Acar 1990, Mahiroğulları 1996) biz burada Zaralı olup da haklarında daha önce bilgi verilmemiş olan kişileri tanıtmaya çalışacağız.

Sözkonusu edeceğimiz halk sanatçıları, genellikle çeşitli olaylar üzerine destan yazan halk şairleridir. Bunlar; *Paşa Ömer*, *Molla Mehmet*, *Bekir Akkuş*, *Kara Çavuş* ve *Kara İsmail*'dir. Haklarında geniş bilgi temin edemediğimiz bu şairlerin destanları, yaşadıklarına zamana ve yöreye ışık tutmaları bakımından ilgi çekicidir.

ÂŞIK PAŞA ÖMER

Zaralı Ruşenoğullarından Karabekir'in oğludur. Doğduğu yıl belli değildir. 1909'da vefat etti. Bir dönem köylerde şahna (inzibat, emniyet görevlisi) olarak çalıştı. Hatta bir şiirinde bunu mahlas olarak kullandı.

Göhertaş Köylüleri Destanı

Kâzım Meral'in anlattığına göre, Âşık Paşa Ömer, şahna olarak Göhertaş köyüne gider. Orada gördüklerini şöyle anlatır:

*Dinleyin ağalar tarif edeyim
Kimse işitmemiş böyle destanı
Sene 1292'de
İltizam eyledik Cibilistan'ı*

*Vardık Göhertaş'a olduk misafiri
Yanımıza geldi bir sarı kâfir
Yüzüme baktı da hayli bir kâfir
Dedi siz kimlersiz eylen beyanı*

* Cumhuriyet Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. Öğr. Üyesi

*Dedim biz burayı aldık bilerek
Anastas, Cinçakmak birkaç müşterek
Çıkmuş defteriniz getirin görek
Nizama iki katlı emr-i sultanı*

*Dedi ki biz bu nizamu biliriz
Çarçabuk Zara'ya varır geliriz
Yahut köyümüzü satın alırız
Tanımayız böyle emr ü fermanı*

*Lön Hasan Hüseyin gelin baraya
Çarçabukça inin gelin Zara'ya
Molla Kasım kefil olsun paraya
Kim savurur kim kaldırır harmanı*

*İştöş'un ambarı çıktı daraya
Andır'ın okkası otuz paraya
Şahna ne yüzünen gitsin Zara'ya
Yemişler buğdayı kalmış samanı*

(Cibilistan: Zara'da Habeş dağı ve yöresi)

Savcı Destanı

Şebinkarahisar Savcısı ve eşi, Sivas'a giderken Çobanderesi mevkiinde Arapça yakınlarında *Ermeni* komitacıları tarafından pusu kurulup öldürülür. Çetenin başı 1895'te Şebinkarahisar cezaevinden kaçan Daniel adlı bir haindir. Daniel yanına 14 kişi vardır. Savcıyı ve karısını öldürdükten sonra onların oğlu Yusuf Kenan'ı cesetlerin yanında bırakıp kaçar. Olay üzerine zara'da İshak Bey adındaki yiğit buna dayanamaz, yanına milislerini alıp onları takibe çıkar. İshak bey, Daniel ve arkadaşlarını Karaçam mevkiinde kıştırıp öldürür. Âşık Paşa Ömer bunu destanlaştırır. (Bilgi âşığın tornlarından Kâzım Meral ve Sıtkı Altay'dan alınmıştır.)

*Çobanderesine pusu kuruldu
Kanımı kâfire komayın beyler
Karı koca bir arada vuruldu
Kanımı kâfire komayın beyler*

*Kareysar'dan çıktım hava karışık
Urum-Müslim bir arada barışık
Kurbağlı'ya geldim yollar dolaşık
Kanımı kâfire komayın beyler*

*Zara diyarında Habeş dağında
Çobanderesi'nde kan batağında
Yusuf Kenan ağlar bak kucagında
Kanımı kâfire komayın beyler*

*Mişo'nun elleri kana bulaştı
Zara'da beylere haber ulaştı
Kanımız sel gibi aktı da taşı
Kanımı kâfire komayın beyler*

*Zara ile Kareysar'ın arası
Bize mezar oldu çobanderesi
Göğsümüzde vardır mavzer yarası
Kanımı kâfire komayın beyler*

*Bu millet kanını Danyel'den alsın
Habeş'in çetesi Mevlâ'dan bulsun
Küçücük Yusufum kimlere kalsın
Kanımı kâfire komayın beyler*

MOLLA MEHMET

1840'TA Zara'nın Akören köyünde doğdu, 1925'te aynı yerde vefat etti. Asıl adı Seyyid Mehmet'tir. Geçimini imamlıktan sağladı. Arapçaya vakıftı. Sülalesi Tekkeşinoğulları olarak bilinir.

Abuç'un Destanı

22 mart 1890 günü Abdurrahman (Lakabı: Abuç) adında biri terhis olup Akören'e gelir. O sırada amcaları, Çanakçı Ormanlarında keçi kışlatmaktaymış. Abuç, hem onları görmek hem de iaşelerini götürmek için yola çıkar. Yolda, şiddetli bir fırtınaya yakalanır ve ölür. Babası ve köylüler Abuç'un cesetini bulup Ilıca köyüne defnedirler. Âşık Molla Mehmet bu hadiseyi şöyle destanlaştırır.

*Dağlara çıktım ki dağlar alâmet
Kaşkaya'da koptu birden kıyamet
Varamadım kışlaya sağ selâmet
Kader böyle imiş kime ne deyim*

*Aldım tezkiremi geldim sılaya
Dağların başında düştüm belâya
Akşam oldu varamadım yaylaya
Kader böyle imiş kime ne deyim*

Abuc'u sorarsan yiğitler hası
Kışladan geliyor keleşin sesi
Ilıca Akören çeker mi yası
Kader böyle imiş kime ne deyim

Akören önünde erikli bağlar
N'ettin Abuc'umu dumanlı dağlar
Elleri koynunda bir gelin ağlar
Kader böyle imiş kime ne deyim

Tutuldu mu Abuc'unun yolları
Gelin Emine'm de giysin alları
Yıkılası Kaşkaya'nın belleri
Kader böyle imiş kime ne deyim

Ilıca önünde sıra söğütler
Köylü komşu geldi bizi öğütler
Dağların başında ölen yiğitler
Kader böyle imiş kime ne deyim

N'oldu yüce dağlar Abuc'um n'oldu
Analar babalar saçların yoldu
Gelin Emine'm de ele mi kaldı
Kader böyle imiş kime ne deyim

İki yavrum vardır biri doğacak
Ne bilsin ki Abuç böyle olacak
Sanki Çanakçı da bize kalacak
Kader böyle imiş kime ne deyim

Âşık Mehmed'im gel uzatma sözü
İçime düşürdün ince bir sızı
Yüreğime bastın ateşi közü
Kader böyle imiş kime ne deyim

Deprem Destanı

1914 (R. 1330) yılında kışın deprem olur ve köyde bazı binalar yıkılır. Âşık Mehmet, çadır kurup, mağdur olanları kışın burada barındırır.

Yine bir felâket aldı Aven'i
Affeyle Allah'ım bağışla bizi
Yıkıldı evleri kaldı öreni
Affeyle Allah'ım bağışla bizi

1330'da oldu felâket
Mevlâ'dan gelene ne yapsın millet
Vatanı sardı da büyük bir illet
Affeyle Allah'ım bağışla bizi

Duvarlar uçtu da bacalar çöktü
Analar bacılar gözyaşı döktü
Ölüler ortada kaldı da koktu
Affeyle Allah'ım bağışla bizi

Ne yapak komşular şaşırduk kaldık
Köyün ortasında çadırı kurduk
Dünyaya geldik çok felâket gördük
Affeyle Allah'ım bağışla bizi

Çiğdemler sarardı çiçekler soldu
Ekinler tarlada çürüdü kaldı
Nineler köşede perişan oldu
Affeyle Allah'ım bağışla bizi

Dile kolay gelir bunu söylemek
Çocuklar istiyor aş ile yemek
Yıkıldı ocaklar pişmiyor yemek
Affeyle Allah'ım bağışla bizi

Kimse yoktur evlerini onara
Çoban bulunmuyor mala davara
Mehmed'in yüreği ezelden yara
Affeyle Allah'ım bağışla bizi
(Aven: Ağören köyü)

Borç Destanı

Ilıca köyünde birisinin keçileri Âşık Mehmed'in ekinini yer. Mehmet köyün muhtarına şikâyetle bulunur. Heyet toplanır, zarar tespiti yapar. Zararı ödeyecek olana İmamoğullarında Abuç adlı birisi kefil olursa da Mehmet zararının karşılığını alamaz. Bunun üzerine şöyle bir destan koşar.

Ilıca'yığ sorarsan kayalar kisler
Ardıç kabuğunda balağın besler
Pazarlığı bozar pis oğlu pisler
Eğer insan isen öde borcunu

İrençperler çalar kızgın orağı
Köşkerler de diker çarık, yorağı
Lezgi oğlunun da kılı balağı
Eğer insan isen öde borcunu

Çayıra bağlarlar eşekle atı
Merhamet yoğumuş gayeten katı
Biliyordum işin sonunu zati
Eğer insan isen öde borcunu

*Kurt koyunla gelip otu yayılmaz
Borcunu vermeyen adam sayılmaz
Önce söz verip de sonra cayılmaz
Eğer insan isen öde borcunu*

*Adam gibi meydanlarda güleşir
Kuduz gibi her gelene dalaşır
Uyuz it gibi kapılarda dolaşır
Eğer insan isen öde borcunu*

*Atıma binip de Ilca'ya varsam
Samandan vaz geçtim buğdayı alsam
Kefilim Abuc'u bir daha sorsam
Eğer insan isen öde borcunu*

*Söz verdin namustur oyun zannetme
Gel borcunu öde bırakıp gitme
Âşık Mehmed'i yabana atma
Eğer insan isen öde borcunu
(zati: zaten)*

BEKİR AKKUŞ

Zara'nın Kuşçu köyünde doğdu, 1939 yılında Sivas'ta vefat etti. Mezarı Sivas'tadır. Köy Muhtarı Hüseyin İpek'in; "Öldüğünde takriben 79 yaşındaydı." ifadesine bakılırsa, 1860 veya 1861 yılında doğmuştur. 1914 yılında I. Dünya Harbine katılmış, yaklaşık yedi sene askerlik yaptıktan sonra terhis olup 1920-1921 yıllarında köyüne döndü. Geçimini rençberlikten sağladı. Ölünceye kadar köylülerine askerlik hatıralarını anlattı; bunlar üzerine söylediği destanları söyleyip ağladı. Biz bunlardan birini tespit edebildik. Aşağıda kaydettiğimiz şiir, aslında daha hacimli olmakla beraber biz, yedi dördlüğünü derleyebildik. Şiir tek ayakla yazılmıştır ve teknik yönden güçlüdür.

Hatıralarından birisi şudur: Rus ordusu bozulup geri çekildikten sonra Âşık Bekir onlardan kalan toz şekerlerinden bir kısmını alıp koyacak bir şey bulamadığı için fanilasını çıkarıp içine yerleştirmiş, bir müddet bununla idare etmiştir. Cephedeyken Mustafa Kemal Bekir'in

yaptığı zekice davranışlarından haberdar olur ve sırtını okşayarak; "Senin gibi yiğidi her ana doğuramaz." diyerek över.

Millet ettiğine pişman Allah'ım

*Bir yandan zelzele bir yandan savaş
Millet ettiğine pişman Allah'ım
N'eyleyim bu işler Mevla'dan kardaş
Millet ettiğine pişman Allah'ım*

*Sene üç yüz otuzda çok oldu kışlar
Çürüdü ekinler perişan işler
Figana başladı kargalar kuşlar
Millet ettiğine pişman Allah'ım*

*N'eyleyim Mevla'dan bu kara yazı
İştiraya gitti gelini kızı
Ötmüyor göllerde turnası kazı
Millet ettiğine pişman Allah'ım*

*Cephede geçirdik bir yaman kışı
Mateme büründü dağların başı
Kalmadı milletin ekmeği aşı
Millet ettiğine pişman Allah'ım*

*Çayırlar kurudu çiçekler soldu
Analar bacılar saçını yoldu
Yüz bin şehit birden dağlarda kaldı
Millet ettiğine pişman Allah'ım*

*Yıkıldı meskenler yanmıyor ocak
Ne bilsin ki millet böyle olacak
Çürüdü ekinler yoktur yiyecek
Millet ettiğine pişman Allah'ım*

*Âşık Bekir ne hikmettir bilinmez
Çarşıdan pazardan bir şey alınmaz
Cephede halimi soran bulunmaz
Millet ettiğine pişman Allah'ım*

(Rumi 1330, Miladi 1914 senesi; *ıştira*: cepheye iase götüren)

KARA ÇAVUŞ

Asıl adı Ömer Sarıkaya'dır. 1900 yılında Zara'nın Akören köyünde doğdu, 1991'de aynı yerde vefat etti. Geçimini

rençperlikten sağladı. Hikâye repertuarı oldukça zengin biri idi.

Köpek Destanı

Doğanşar (Eski adı: İpsile)'da hatipoğularından birisi Kara Çavuş'un Fino adlı köpeğini çalıp yaylasına götürür. Bunu öğrenen âşık, yeğeni Osman'la akşam yola düşer ve gece vakti yaylaya ulaşır. Hadiseyi şöyle hikâye eder:

*Bakin şu Zola'nın ettiği işe
Yolumu düşürdü sarpa yokuşa
Kastın mı var idi kara Çavuş'a
Çaldırdım finoyu kime sorayım*

*Köyümden çıktım da almadım azık
Beni düşünmüyom Osman'a yazık
Finoyu çalanın layası bozuk
Çaldırdım finoyu kime sorayım*

*Biz de düştük İpsile'nin yoluna
Mevlâ'm çile verme fakir kuluna
Dilerim Allah'tan Fino buluna
Çaldırdım finoyu kime sorayım*

*Köyde de yoğudum gelince duydum
İpsile yolunda iyice buydum
Şüphe ile birkaç düzüyü saydım
Çaldırdım finoyu kime sorayım*

*Komşunun bu işte yoktur günahı
Aklıma düştükçe çekerim ahı
Finoyu sorarsan köpekler şahı
Çaldırdım finoyu kime sorayım*

*Yürüyü yürüyü obaya vardık
O katı Zola'nın evini sorduk
Yeğenim Osman'ı iyice yorduk
Çaldırdım finoyu kime sorayım*

*Fino'yu çaldılar yoktur haberim
Besbelli böyleymiş benim kaderim
Bulursam suçluyu şikâat ederim
Çaldırdım finoyu kime sorayım*

*Söyleyin komşular ne idi suçum
Aklıma düştükçe yanıyor içim
Fino'yu besledim kapıda bakçım
Çaldırdım finoyu kime sorayım*

*Fino'm burda ise sesime gelir
Çavuş yitiğini arar da bulur
Bu vebal Zola'da böylece kalır
Çaldırdım finoyu kime sorayım
(buymak: vücudu donma noktasına gelmek)*

Yayla Yolculuğu

Kara Çavuş, Ramazan ayında, Alan Yaylası'nda keçi kışlatmakta olan komşularına erzak götürürken, kendisine refakat eden Göç Ali adındaki arkadaşı yorur. Kara Çavuş da bu destanı söyler.

*Dağlara çıktım da poyraz havası
Çamların başında kargı yuvası
Ali'yi yordu sokarış tavası
Yetişin komşular yardıma gelin*

*Killik'e varmadan hava soğudu
Köyden de çıkınca gönlü yoğudu
Her ana doğurmaz böyle yiğidi
Yetişin komşular yardıma gelin*

*Yaylaya varmadan Ali'yi gördük
Yalnız Mezar'da bir kere konduk
Pınarlı'ya vardık soğuktan donduk
Yetişin komşular yardıma gelin*

*Kışlanın yükünü alsan götürsek
Bu uzun yolu da nasıl bitirsek
Ölmeden Ali'yi köye getirsek
Yetişin komşular yardıma gelin*

*Yüce dağ başında olur mu bostan
Köye varınca yazarım bir destan
Yardım bekliyoruz eş ile dos(t)tan
Yetişin komşular yardıma gelin*

*Kışladan döndük de hava pek azdı
Ali yoruldu hem canından bezdi
İkinidi olmadan orucu bozdu
Yetişin komşular yardıma gelin*

*Çağlayan'a geldik bir tavşan kaçtı
El gibi kömbeler yel gibi aştı
Ali Ilıca'ya zorunan düştü
Yetişin komşular yardıma gelin*

*Göç Ali korkuyor itten köpekten
Ömer Çavuş söyler bunu yürekte
Bu kollarım koptu vallah kürekten
Yetişin komşular yardıma gelin
(sokarıç: doğranıp yağda kızartılmış soğan)*

KARA İSMAİL

Asıl adı İsmail Solar'dır. Çevresinde Kara İsmail olarak tanındı. 1913'te Zara'nın Ilıca köyünde doğdu, 25.12.1973'te İstanbul'da vefat etti. Mehmet ve Şerife'nin oğludur. Herhangi bir tahsil görmedi. İyi bir meddah olarak şöhret sağladı. Kaval çalmakta usta idi.

Öküz Destanı

İsmail birgün Karacahisar köyünden Eyüp adlı birinden özürlü bir öküz alır. Öküzle çanakçı ormanlarına oduna gider. Öküz İsmail'i çok zor günler yaşattır. Öldüğünde İsmail öküzün derisini yüzüp eski sahibi olan Eyüp'ün bacasından içeriye atar.

*Öküzüm yoruldu belden aşamaz
Şaşırdım yollarda kaldım komşular
Huylu öküz arabaya koşulmaz
Şaşırdım yollarda kaldım komşular*

*Yokuşun başında diyorum aman
Yırtıldı pantolum kalmadı tuman
Satanda yok imiş din ile iman
Şaşırdım yollarda kaldım komşular*

*Düz yolda gider de yokuşta durur
Sürçen'e varmadan hemen yorulur
Arabam dağlarda bir gece kalır
Şaşırdım yollarda kaldım komşular*

*Hababam dedim gine boz öküze
Bir kere ineydim bayırdan düze
Satardım seni de gelecek güze
Şaşırdım yollarda kaldım komşular*

*Vermemiş sahibi fiğ ile arpa
Çanakçı'da düştü yolumuz sarpa
Tosun zannettim de gayeten körpe
Şaşırdım yollarda kaldım komşular*

*Tevrice Göze'ye varsam otursam
Ilıca köyünden çöriş getirsem
Başımdan belâyı satsam kurtulsam
Şaşırdım yollarda kaldım komşular*

*Fose Ahmed'in de yoktur hatası
Cin Eyüb'ü kanlı dertler tutası
Söyletmeyin beni yoktur ötesi
Şaşırdım yollarda kaldım komşular*

*Damızlık'a geldim öküz yoruldu
Arabam devrildi oklar kırıldı
Cayamıyom gayrı para verildi
Şaşırdım yollarda kaldım komşular*

*Karşıda görünen teke yaylası
Yoruldu yollarda öküz belâsı
Her adımda vardır bir bir molası
Şaşırdım yollarda kaldım komşular*

*Bu öküzü satsam karı satmıyor
İnişin başında dizi tutmuyor
Tevrice'ye geldik gayrı gitmiyor
Şaşırdım yollarda kaldım komşular*

*Ahmed'in tütünü yüceden tüte
Eyüb'ün evinde baykuşlar öter
Tükene mededi dermanı bite
Şaşırdım yollarda kaldım komşular*

*Âşık İsmail'im böyle söyledi
Boz öküzü yine destan eyledi
En sonunda cehennemi boyladı
Şaşırdım yollarda kaldım komşular*

KAYNAKLAR

ACAR, İsmail Hakkı (1990), **Zara Folkloru**, Sivas.

MAHIROĞULLARI, Adnan (1996), **Dünden Bugüne Zara**, Sivas.

Not: Destanları derlememde yardımlarını gördüğüm Akören köyünden olan Yusuf Çınar'a teşekkür ederim.